

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ ТА ПРОЕКТУВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

В статті пропонується розроблені психологічні засоби формування конструктивних та проєктувальних здібностей викладачів фізичного виховання. Розроблена психолого-технологічна карта сприяє підвищенню досягнень результатів фізичного вдосконалення студенської молоді. Узагальнюючі рекомендації є орієнтиром в процесі конструювання та проєктування занять з фізичного виховання.

Ключові слова: здібності, педагогічні здібності, психолого-технологічна карта.

Дослідженню проблем особистості вчителя присвячена велика кількість робіт [1 - 5]. Здібності як складну багатогранну психологічну категорію визначає В. Крутецький. Він виділяє загально-педагогічні здібності, необхідні всім вчителям, незалежно від предмету, і спеціальні педагогічні здібності, пов'язані з викладанням певного предмету. Вони різні у вчителів різних спеціальностей. В педагогічній психології було проведено ряд досліджень спеціальних педагогічних здібностей: дидактичних здібностей вчителів початкових класів (О.Г. Балбасова, 1982); формування дидактичних здібностей студентів в процесі їх підготовки до навчання дітей шестирічного віку (В.Л. Безделіна, 1985); педагогічних здібностей учителя праці (С.В. Недбаїва, 1984); вчителя іноземної мови (Т.В. Остафійчук, 2007); вчителя історії (Л.Н. Лаврова, 1986); вчителя математики (А. В. Андрієнко, 1990) та ін.

Найбільш системними і вагомими дослідженнями педагогічної обдарованості в останні десятиліття стали роботи Н.В. Кузьміної, яка визначає педагогічні здібності як індивідуальні, стійкі властивості особистості, що відображають особливу чутливість до вимог педагогічних систем, до специфіки відображення особистості учня як об'єкта-суб'єкта педагогічного процесу, а також до можливих способів впливу на нього. Структура педагогічних здібностей в концепції Н.В. Кузьміної є відображенням функціональних компонентів педагогічної діяльності (гностичних, проєктувальних, конструктивних, комунікативного, організаторського). У структурі педагогічних здібностей автор виділяє 2 рівня: перцептивно-рефлексивний, звернений до об'єкта, і проєктивний, звернений до способів впливу на об'єкт. Для першого рівня характерна особлива чутливість до об'єктів дійсності, змінам та їх причин в об'єкті педагогічної діяльності, під впливом різних засобів впливу, переваг і недоліків особистої діяльності, що виявляється у взаємодії з учнями. Другий рівень пов'язаний з виробленням стратегій впливу і проявляється в особливій чутливості до конструювання способів впливу, організації впливу, комунікації з учнями, аналізу причин успіхів і невдач у здійсненні діяльності. Здібності цього рівня звернені до способів впливу і

включають в себе: 1) гностичні здібності до дослідження об'єкта, 2) проектувальні здібності - чутливість до адекватного й обґрунтованого проектування власної діяльності та діяльності учнів; 3) конструктивні здібності - чутливість до способів композиційного вибудовування заняття, відбору і організації навчального матеріалу, 4) комунікативні здібності - чутливість до встановлення педагогічно доцільних взаємовідносин, 5) організаторські здібності [2, 3].

Найбільш важливими якостями педагога Н.В. Кузьміна вважає здатність до подолання труднощів у педагогічній діяльності, організаторські здібності, педагогічний такт, спостережливість, більшу вимогливість до себе і вихованців, постійне самовдосконалення, здатність розуміти дітей, самокритичність, здатність передбачати труднощі дітей, педагогічна уява. Педагогічно талановиті викладачі мають високий і складний рівень розвитку проектувальних і конструктивних умінь (регулювати процес діяльності, включати в діяльність, знаходити привабливими різні види діяльності, узагальнювати результати, вміння мотивувати, акцентувати увагу і спрямовувати діяльність), а спеціальні здібності до предмету у педагогічній діяльності виявляються лише при високому рівні розвитку педагогічних здібностей. Н.В. Кузьміна провела розмежування між загальними педагогічними здібностями і спеціальними здібностями, визначила їх взаємодію в педагогічній діяльності вчителя. Автор вважає, що спеціальні здібності включаються в сферу педагогічної діяльності лише за наявності педагогічної спрямованості та педагогічних здібностей. У разі відсутності педагогічної спрямованості та педагогічних здібностей спеціальні здібності гальмуються.

Також в науково-педагогічній практиці дослідники розробляють результативні форми організації діяльності студентів та методичні прийоми і засоби, що активізують інтерес студентів до занять фізичної культури (Н. Сімон, А. Віндюк, В. Лисяк та ін.). Однак, сама практика ставить проблеми творчого характеру і потребує розроблення та конструювання удосконалення навчальних програм з фізичного виховання, використовуючи можливості нових спортивних напрямків. Аналіз досліджень показав, що у традиційному навчанні організаційні форми конструюються на основі встановленого змісту освіти. При конструюванні занять індивідуально-орієнтованого типу пріоритет віддається цілям самореалізації студентів, потім — формам і методам навчання, що дозволяють організувати продуктивну діяльність студентів. Організаційні форми й методи індивідуально-орієнтованого навчання мають пріоритет перед змістом навчального матеріалу, активно впливають на нього, можуть його видозмінювати й трансформувати. Такий підхід підсилює особистісну спрямованість навчання, оскільки переносить акцент із питання «чому вчити» на запитання «як вчити»: у центрі уваги педагога виявляється не навчальний матеріал, а сам студент та його навчальна діяльність [4].

При проведенні практичних навчальних занять слід враховувати можливості кожного студента залежно від характеру відхилень у стані його здоров'я. При проведенні подібних занять у навчальних групах відділення спортивного вдосконалювання повинні бути максимально використані можливості кожного виду спорту для виховання прикладних фізичних і спеціальних якостей для успішного формування спортивних умінь і навичок.

Найявні теоретичні та науково-прикладні роботи з психології та педагогіки фізичного виховання вказують на можливість опосередкованої реалізації завдань студентів не тільки на спеціально організованих навчальних заняттях, але й для тих практичних заняттях, цільова спрямованість яких — загальна фізична підготовка. Фахівці відзначають, що в жодному разі не можна проводити різку межу між загальнорозвиваючими й прикладними вправами. Як загальна, так і прикладна фізична підготовка, оскільки вони не протиставляються, повинні йти паралельно протягом усього терміну навчання, але питома вага тієї або іншої підготовки може мінятися як протягом певного періоду, так і на кожному окремому занятті. Таким чином, прикладні фізичні вправи можуть одночасно служити гармонійному розвитку та всебічній фізичній підготовці.

Структура занять повинна бути побудована за такою системою:

- I. Аналіз конкретних умов фізичної підготовки.
- II. Постановка мети та цілей занять та врахування індивідуальних цілей студента.
- III. Розроблення загальної структури занять.
- IV. Підбір форм, методів та прийомів навчання.
- V. Прогнозування загальних запланованих результатів.
- VI. Відстеження індивідуальних результатів фізичного розвитку.

З усіх питань, які відмічені у загальній навчальній програмі, студенти можуть пропонувати свій індивідуальний зміст. Вони можуть визначити індивідуальний зміст занять з фізичного виховання, поставити мету, відібрати теми, спланувати, проконтролювати й оцінити свою роботу. Однак викладачеві для цього необхідно організувати відповідну діяльність, застосувати спеціальну методику, відвести на це час. Подібна робота значима для навчання студентів — чим в більшій мірі проводиться залучення студентів до конструювання власного фізичного розвитку тим повнішою виявиться їхня індивідуальна самореалізація й освітня продуктивність.

Початковим етапом конструювання система занять по певній темі або розділі є вибір психолого-технологічної структури цих занять. Для таких цілей, враховуючи рекомендації відомих фахівців, можливо використати наступні типи таких структур:

1. *Послідовна структура.* Усі заняття з фізвиховання проводяться послідовно, відповідно до порядку, запропонованого навчальною програмою, яка розробляється викладачем або підручника. Якщо раніше студенти не залучались до занять з фізичного виховання, то на початку потрібно помірні навантаження. Отримані фізичні навички ретельно відпрацьовуються та засвоюються студентами поступово, крок за кроком. У ході занять студенти виконують і обговорюють власні досягнення фізичного розвитку на цьому етапі.

2. *Блокова структура.* Завдання програми фізичного розвитку засобами фітнесу розглядається викладачем відразу як єдиний логічний блок, який потім проробляється на окремих заняттях. Студенти проробляють вправи, відпрацьовують та демонструють нові гімнастичні вміння на початку та в кінці заняття. Діагностиці й оцінці підлягають зміни в моториці та гнучкості в цілому. Реалізація даної структури занять ефективна також у формі «занурення».

3. *Різномірні концепти.* Послідовно розглядаються різні концепти всієї системи занять фітнесом: методологічний, методичний, фізіологічний, технічний. Концепти пропонуються викладачем, а також можуть складатися самими студентами. Така система занять ефективна в метапредметному навчанні, оскільки розбудовує різнонауковий підхід до фізичного розвитку особистості.

4. *Однорідна діяльність.* Навчальні заняття по темі проводяться на основі однієї провідної діяльності, наприклад, заняття фітнесом з метою підтримання фізичної форми та контролю за вагою тіла. Відбувається «занурення» студентів у певний вид спортивної діяльності, яка переслідує таку мету. Обраний вид спортивних вправ припускає різноманіття способів їх здійснення. Наприклад, студенти можуть тренуватись індивідуально, парами, у групах, готуватися самотійно й виносити на колективний огляд досягнуті спротивні вміння. Основною домінантою в цьому випадку виступає спортивна діяльність студентів, зміст матеріалу може бути варіативним.

5. *Групова робота.* Тренування проводяться диференційовано, студенти діляться на групи за цілями, нахилами або бажаннями, наприклад: ті, хто бажає досягти гімнастичної гнучкості, бажає змінити форму та пропорції тіла, позбутися тих або інших захворювань, навчитися контролювати вагу тіла. Усі групи займаються одночасно, кожна – за своїм планом, розробляючи та втілюючи рекомендовані тренером вправи у своєму аспекті. Періодично проводяться колективні тренування, де групи обмінюються отриманими результатами, обговорюють виниклі проблеми, коректують та удосконалюють подальшу роботу. Для доведення досконалості такої роботи застосовуються настановчі лекції та практичні заняття викладача. Ця система занять більш варіативна, оскільки припускає вибір студентами домінуючих видів вправ в спортивній діяльності при занятті фітнесом.

6. *Ситуативна структура.* Структура занять спирається на технологічні етапи створення й розвитку ситуації успіху: На перших заняттях відбувається формування мотивації діяльності, демонструються досягнення попередніх груп з фітнесу, далі йде постановка проблеми; потім організовується індивідуальна або колективна демонстрація отриманих результатів; формулюються результати, проводиться рефлексія й оцінка індивідуальної й колективної діяльності занять фітнесом..

7. *Індивідуальні програми.* Студенти вибирають спортивні завдання по загальній підготовці, над якими працюють за індивідуальними програмами як в університеті так і поза університетом (в клубах за інтересами, групах здоров'я). Студенти ведуть власні щоденники своїх досягнень фізичної досконалості і розпочинають самі конструювати фізичні вправи для урізноманітнювання занять та отримання надійного результату стосовно своєї фізичної форми. Регулярно за загальним розкладом проводяться колективні заняття, на яких розглядаються основи та спеціальні у фітнесі рухи, проводяться інструкції, заслуховуються звіти студентів про виконання їх програм, проводять консультації. Дана форма інтегрує очне, самотійне навчання фітнесу [5].

Вибір загальної структури занять дозволяє переходити до конструювання її конкретного змісту. Для цього можна використовувати психолого-технологічну карту з відповідними базами даних. Для таких цілей нами доповнена відповідним наповненням психологічного змісту та пропонується для практичного використання *психолого-технологічна карта* [5] як психолого-педагогічний засіб, ціль якого — надати викладачеві інструментарій для конструювання системи занять по визначеній темі з метою забезпечення як індивідуального фізичного розвитку кожного студента, так і всього освітнього процесу в цілому. За допомогою психолого-технологічної карти досягається варіативність конструйованих занять.

Карта включає в себе бази даних з наборами навчальних цілей, критеріїв оцінки їх досягнення, форм, методів, способів, прийомів навчання, зразків індивідуальних програм і способів їх складання, особливості використання інших технологічних і інформаційних засобів навчання. За допомогою такої карти можна забезпечити досягнення розвиваючих цілей навчання різним поєднанням форм і методів занять, які застосовуються в якості варіативних засобів, що доповнюють, й добудовують систему занять з фізичного вдосконалення студентів засобами фітнесу та доводять систему до оригінальної в плані новизни.

У таблиці 1 наведений варіант психолого-технологічної карти, що складається з п'яти блоків: вступні заняття, основна частина, тренінг, перевірка результативності навчальної системи, рефлексія. У кожного блоку є свої завдання й бази даних.

Психолого-технологічна лінія навчання вибудовується в такий спосіб. З бази даних кожного блоку технологічної карти вибираються види діяльності, форми, методи, засоби навчання, за допомогою яких передбачається досягати поставлені цілі. Орієнтиром для викладача при плануванні системи занять є образ передбачуваного результату спортивних досягнень студента. Такий результат співвідноситься, по-перше, з особистісним потенціалом студентів, по-друге, зі змістовним наповненням тренувань й організаційними формами, що забезпечують розвиток фізичної досконалості з застосуванням новостворених програм з фітнесу та аеробіки.

Складанням психолого-технологічної карти повинен займатися викладач, він постійно наповнює її новим змістом. Ефективність складання й застосування психолого-технологічних карт зростає при переході студентів в інші групи комплектувань за рівнем фізичного розвитку. Принципи структуризації такого технологічного інструментарію й завдання правил-алгоритмів для створення варіантів різних технологій навчання фітнесу та аеробіки суттєво допомагають у професійній діяльності викладача з розробки планів занять стосовно диференційних відмінностей фізичного розвитку кожного студента.

Розробка таких психолого-педагогічних засобів для розв'язання дидактичних завдань у сфері фізичного виховання, створення педагогічних баз даних по типу психолого-технологічних карт — посилене завдання для творчого педагога. Конструювання та проектування таких занять у єдину систему забезпе-

чення фізичного вдосконалення студентів засобами фітнесу та аеробіки суттєво підвищить зручність і ефективність діяльності педагогів.

Психолого-технологічна карта — один із засобів навчання, яке може доповнюватися іншими: тематичне планування занять; індивідуальні освітні програми студентів, які включаються в загальну програму занять з фізичного виховання у якості окремих компонентів; індивідуально-орієнтований журнал, структура якого складається не з імен студентів, де для кожного учня на відповідних сторінках позначаються індивідуальні шляхи досягнення фізичної досконалості за відповідними освітніми напрямками; індивідуальний розклад для кожного студента, що є компонентом загального розкладу (такий розклад регламентує індивідуальні заняття студентів, надання їм консультативної допомоги, підготовку до публічних виступів та змагань; індивідуальні якісні характеристики спортивних та фізичних результатів кожного студента; якісно-кількісні системи оцінювання освітніх результатів; рефлексивні щоденники.

Таблиця 1

Психолого-технологічна карта для конструювання системи занять з фізичного виховання

Технологічний блок		Технології
Назва	Основне завдання	
Вступні заняття	Актуалізувати особистий досвід і вміння студентів для підготовки до занять фітнесом. Допомогти в самовизначенні й особистому цілепокладанні студентів стосовно вибору майбутньої програми фізичного розвитку. Розробити індивідуальні освітні програми й побудувати загальну програму фізичного розвитку засобами фітнесу.	Вступне діагностичне заняття з визначення фізичного рівня розвитку кожного студента, розробка концепту теми, заняття по цілепокладанню, розроблення студентами індивідуальних освітніх програм з фізичного вдосконалення
Основна частина	Забезпечити досягнення головної цілі з фізичного вдосконалення особистості, виконати основний зміст розвиваючих індивідуальних освітніх програм студентів, засвоїти основні базові рухові навички відповідно до програми	Групові й індивідуальні заняття, занурення в спортивну діяльність
Тренінг	Конструювання нових вправи для забезпечення досягнення результатів відповідно до розроблених програм індивідуального фізичного вдосконалення. Закріпити та засвоїти необхідні способи й методи для досягнення розвиваючого ефекту	Диференційований, семінар груповий, робота з індивідуальними планам студентів, взаємонавчання
Перевірка результативності	Перевірити й оцінити рівень досягнення поставлених цілей. Виявити зміни в особистісних фізичних якостях та вміннях, засвоєння нових рухових гімнастичних навичок.	Захист власних програм спортивних програм для публічного виступу з фітнесу та аеробіки
Рефлексія	Аналіз та усвідомлення основних етапів навчальної діяльності, індивідуальні й колективні результати спортивної діяльності. Співвіднесення поставлених цілей з результатами навчання	Рефлексія власної спортивної діяльності, індивідуальні й групові заняття-звіти, самооцінки й характеристики студентів, підсумкова рефлексивна бесіда, розроблення перспектив подальшої роботи по розвитку фізичного вдосконалення

Використовуючи вищевикладені методологічні позиції, надаємо низку *рекомендацій* для розвитку конструктивних та проектувальних здібностей викладачів фізичного виховання:

- здійснення модифікації учбових програм відповідно до рівня фізичного розвитку студентів;
- введення в структуру навчальних занять сучасні спортивні технології, які б викликали почуття захоплення у студентів;
- планування індивідуального розвитку кожного студента, враховуючи при цьому рівень розвитку фізичних задатків особистості;
- урізноманітнювати навчальні заняття з метою формування мотивації до фізичного самовдосконалення;
- надавати допомогу студентам у складанні індивідуального плану фізичного розвитку, враховуючи при цьому індивідуальні варіації фізичного розвитку студентської молоді;
- широко використовувати при побудові навчальних занять різноманітні форми та методи, надаючи перевагу груповій роботі на чолі з студентами – лідерами;
- постійно відстежувати динаміку позитивних змін щодо індивідуальних фізичних досягнень кожного студента.

Висновки

1. Дослідження довели, що в структурі педагогічних здібностей талановитих викладачів повинен бути високий і складний рівень розвитку проектувальних і конструктивних умінь, які дають можливість регулювати процес діяльності, включати в діяльність, знаходити привабливими різні види діяльності, узагальнювати результати, вміння мотивувати, акцентувати увагу і спрямовувати діяльність та спеціальні здібності до предмету.

2. Для конструювання системи занять з фізичного виховання з певної теми чи розділу фітнесу та аеробіки є необхідним вибір певної психолого-технологічної структури з відповідним змістовним наповненням (послідовна структура, блокова структура, різнорідні концепти, однорідна діяльність, групова робота, ситуативна структура, індивідуальні програми). Це дає можливість вміло конструювати заняття, враховуючи при цьому індивідуальні варіації фізичного розвитку кожного студента та створення власних програм для досягнення ними фізичної досконалості.

3. Вагомим доповненням до методичного інструментарію викладача фізичного виховання при конструюванні та проектуванні навчальних занять є використання психолого-технологічної карти, яка включає бази даних з наборами навчальних цілей, критеріїв оцінки їх досягнення, форм, методів, способів, прийомів навчання, зразків індивідуальних програм і способів їх складання, особливості використання інших технологічних і інформаційних засобів навчання.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробленні діагностичного інструментарію для відбору обдарованих педагогів фізичного виховання у сфері фітнесу та аеробіки.

Література

1. Бажанюк В.С. Педагогічна креативність: перспективи, розвиток // В.С.Бажанюк. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Психол. науки. – Серія 12. Вип. 1 (25). – К., 2004. – С. 290-295.
2. Кузьмина Н.В. Творческий потенциал специалиста. Акмеологические проблемы развития // Н.В.Кузьмина. Гуманизация образования. – 1995. – № 1. – С. 41-53.
3. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. / Н.В.Кузьмина. – Л., 1985. – 32 с.
4. Максименко С.Д. Рефлексія проблем розвитку в психології // С.Д. Максименко. - Психологія і суспільство. – 2001. – №3. – С. 4-22.
5. Хуторской А.В. Современная дидактика. / А.В.Хуторской. – М.: Высшая школа, 2007. – 639 с.

В статье предлагается разработанные психологические средства формирования конструктивных и проектировочных способностей преподавателей физического воспитания. Разработана психолого-технологическая карта дает возможность повысить достижения результатов физического совершенствования студенческой молодежи. Обобщенные рекомендации являются ориентиром в процессе конструирования и проектирования занятий по физическому воспитанию.

Ключевые слова: способности, педагогические способности, психолого-технологическая карта.

In the article offered the developed psychological facilities of forming of structural and design capabilities of teachers of physical education. A psychology technological map is developed enables to promote achievements of results of physical perfection of student young people are present. The generalized recommendations are orient in the process of constructing and planning of employments on physical education.

Keywords: capabilities, pedagogical capabilities, psychology- technological map